

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ชลบุรี เขต 2 ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาปัญหา การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 2 โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 การบริหารงานในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.1.1 การบริหารวิชาการ

2.1.2 การบริหารงบประมาณ

2.1.3 การบริหารงานบุคคล

2.1.4 การบริหารทั่วไป

2.2 การบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.2.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

2.2.2 การบริหารกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

2.2.3 การบริหารสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้กระบวนการสร้างนิสัย

2.2.4 สิ่งแวดล้อมภายใน

2.3 แนวดำเนินการบริหารการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษา

2.3.1 ด้านการบริหารจัดการ

2.3.2 ด้านการบริหารกิจกรรมการเรียนการสอน

2.3.3 ด้านการบริหารกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

2.3.4 ด้านการบริหารกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยในประเทศ

2.4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

2.5 สรุปกรอบแนวคิดการวิจัย

มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การบริหารในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (2545, หน้า 16) ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารและจัดการศึกษาไว้ 4 งาน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป

2.1.1 การบริหารวิชาการ

งานวิชาการเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจของสถานศึกษาที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มุ่งให้กระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปให้สถานศึกษาให้มากที่สุด ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้สถานศึกษาดำเนินการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็ปัจจัยสำคัญทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารและการจัดการสามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนการวัดผล ประเมินผล รวมทั้งการวัดปัจจัย เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชนท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

2.1.2 การบริหารงบประมาณ

การบริหารงบประมาณของสถานศึกษามุ่งเน้นความเป็นอิสระ ในการบริหารจัดการมีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา รวมทั้งจัดหารายได้จากบริการใช้บริหารจัดการเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นต่อผู้เรียน

2.1.3 การบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา เพื่อดำเนินการด้านการบริหารงานบุคคลให้เกิดความคล่องตัว อิสระภายใต้กฎหมาย ระเบียบ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนา มีความรู้ ความสามารถ มีขวัญและกำลังใจ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.1.4 การบริหารทั่วไป

การบริหารทั่วไปเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์กร ให้บริการบริหารงานอื่นๆ บรรลุตามผลตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลัก

ในการประสานส่งเสริม สนับสนุน และการอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการให้บริการการศึกษา
ทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนาสถานศึกษาให้ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริม
ในการ บริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามหลักการบริหารงานที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์
ของงานเป็นหลักโดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วม
ของบุคคล ชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชบุรี

ภาพ 2 ขอบข่ายการบริหารสถานศึกษา ทั้ง 4 ด้าน

(ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 32)

2.2 การบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.2.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษามีผู้ให้ความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้หลายท่านดังนี้

สแตปปี้ และโดโรธี (Stapp & Dorothy, 1981, p. 1) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า “สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาประชากรของโลกให้มีความตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งหมดและปัญหาที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้มีความรู้ เจตคติ แรงจูงใจการปฏิบัติและทักษะในการปฏิบัติงานเฉพาะบุคคลหรือเป็นกลุ่ม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม”

เบอร์นาร์ด (Bernard, 1982, p. 8) ได้ให้คำจำกัดความสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า “สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรในเรื่อง

- 1) ความรู้เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรม
- 2) ความตระหนักถึงปัญหา เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา
- 3) เพื่อจูงใจให้มีการสร้างพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม อันจะทำให้ชีวิตมีคุณภาพที่ดี”

วราพร ศรีสุพรรณ (2536, หน้า 75) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา คือ กระบวนการทางการศึกษาที่จะทำให้คนเรารู้จักธรรมชาติและรู้จักฐานะบทบาทของตนที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ โดยมีเป้าหมายที่จะให้บุคคลดำรงอยู่อย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติพร้อมๆ กับอยู่ในสังคมระดับท้องถิ่นประเทศและโลกอย่างปกติสุข สมพร ธรรมาพิทักษ์กุล (2529, หน้า 15) ให้ความหมายสิ่งแวดล้อมไว้ว่า “สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการทางการศึกษาในการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนเกิดความตระหนัก มีทักษะเจตคติ ค่านิยม และการตัดสินใจที่ถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนมีพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม และปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดี”

เกษม จันทรแก้ว และประพันธ์ โกยสมบูรณ์ (2525, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า “สิ่งแวดล้อมศึกษาคือ ขบวนการให้ความรู้ที่มีระบบและแบบแผนในการพัฒนาทักษะ เจตคติ และประสบการณ์ ทำให้เกิดความคิดรวบยอดในการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อคงไว้ซึ่งคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่ดี”

พิเชษฐ ศรีเมฆ (2528, หน้า 44) ได้ให้แนวคิดไว้ว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ในการพัฒนาทักษะและเจตคติ เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา และผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์

วินัย วีระวัฒนานนท์ และบานชื่น ศรีพันพ้อง (2539, หน้า 15-16) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นกระบวนการศึกษาที่เน้นความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคมปัจจัยทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อมนุษย์ เพื่อสร้างเจตคติ พฤติกรรมและค่านิยม ในอันที่จะรักษาหรือพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตของตนเองและของมนุษย์โดยส่วนรวม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2532, หน้า 1) กล่าวว่า “สิ่งแวดล้อมศึกษาที่ว่าด้วยสิ่งแวดล้อม เป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างความรู้ ความสำนึกและความรับผิดชอบ ตลอดจนแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในเรื่องสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนและประชาชน เพื่อให้เกิดการรักษาและเสริมสร้างและการนำไปใช้อย่างชาญฉลาดคุ้มค่า เพื่อให้สิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าเหล่านั้นได้รับการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องสูงสุดในปัจจุบันและยังคงรักษาศักยภาพสำหรับการใช้ประโยชน์เพื่อลูกหลานต่อไปในอนาคต”

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2530, หน้า 15) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ว่า สิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรม (จับต้องและมองเห็นได้) และนามธรรม (วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ

สุปรินา หิรัญโร (2531, หน้า 175) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ว่างานบริหารสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลของผู้บริหาร โรงเรียน นับเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่ง เนื่องจากสิ่งแวดล้อมนอกจากจะช่วยเกื้อหนุนและเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแล้ว สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนยังมีอิทธิพลในการหล่อหลอมพฤติกรรม ทักษะ ค่านิยม สติปัญญาและสังคมของครูและนักเรียน สภาพแวดล้อมที่ดีช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการเรียนรู้ก่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจ และความภูมิใจในสถาบัน ซึ่งผลไปถึงความพยายามที่จะสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ และสร้างชื่อเสียงให้กับตนเองและสถาบันอีกด้วย

จากแนวความคิดดังกล่าวข้างต้นอาจสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการที่มุ่งพัฒนาคน ให้มีความรู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ให้มีความตระหนัก รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัดและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้มีเจตคติ ค่านิยมที่ดี และความรับผิดชอบร่วมกันในการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์สุขของชนรุ่นหลังต่อไป

2.2.2 การบริหารกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

กิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา มุ่งเน้นให้นักเรียนมีการปฏิบัติจริง และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยมีนักการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมได้นำเสนอแนวทางไว้หลายท่านดังนี้

อำไพ สุจริตกุล (2527, หน้า 26) ได้ให้แนวทางแก่เด็กไทยในแง่ของการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมว่า ต้องเร้าให้เด็กสนใจและเข้าใจปัญหาของสิ่งแวดล้อมตัวเด็กกว่าอะไรเป็นพิษ เป็นภัย โดยเริ่มตั้งแต่ปัญหาเล็กๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็กเองในชีวิตประจำวันแล้วจึงขยายไปจนถึงปัญหาใหญ่ๆ

วินัย วีระพัฒนานนท์ และบานชื่น สีพันผ่อง (2539, หน้า 114-115) เสนอแนวทาง การสอนสิ่งแวดล้อมว่า ควรผ่านเกณฑ์ต่างๆ ดังนี้

- 1) ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม มีการแสวงหาหรือให้ข้อมูลที่เป็นความจริงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ไม่ควรยึดตำราเล่มใดเล่มหนึ่ง
- 2) มโนทัศน์ (Concept) เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลทางสิ่งแวดล้อมมากพอ จะทำให้เกิดความเข้าใจขึ้นมาทันที เมื่อได้ไปพบเห็นปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ขึ้นอีก เป็นการรับรู้ (Perception) ที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
- 3) การวิเคราะห์ เป็นความสามารถที่ผู้เรียนเมื่อไปพบสิ่งแวดล้อมใหม่ สามารถแยกแยะปัญหาไปสู่ต้นเหตุ ตลอดจนรู้จักแนวทางแก้ปัญหานั้นๆ
- 4) ความตระหนักและการตัดสินใจ เมื่อผู้เรียนเข้าใจปัญหาทางสิ่งแวดล้อมในแง่มุมต่างๆ และทำให้มองเห็นอันตรายของปัญหา ทำให้เกิดความพยายามที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาลงไปสิ่งแวดล้อม ข้อมกระทำอย่างระมัดระวังและมีหลักการ ซึ่งเป็นจุดของการอนุรักษ์ที่ดี เพราะในแต่ละขั้นความเข้าใจได้ถูกพัฒนาขึ้นทีละน้อย ทักษะคิดรวมทั้งการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ข้อมมีพื้นฐานมาจากความเข้าใจ การกระทำของเด็กในวัยนี้ ซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้าย่อมจะดีขึ้น โดยลำดับ

การประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 22-29 กันยายน พ.ศ.2523 (UNESCO, 1980, p. 2) ที่ประชุมได้เสนอวิธีสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาว่าวิธีสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน ครูจะต้องให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งประสบการณ์ตรงอาจกำหนดขึ้นโดยครูหรือนักเรียน ได้รับประสบการณ์ตรง บางครั้งอาจจัดประสบการณ์ตรงยาก อาจใช้วิธีการสอนโดยการสร้างสถานการณ์ขึ้น หรือศึกษาจากตัวอย่าง เช่น สไลด์ ภาพยนตร์

สติเวนสัน (Stevenson, 1981, p. 6) กล่าวว่า กระบวนการแก้ปัญหาเป็นวิธีสอนแบบหนึ่งที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา กระบวนการแก้ปัญหะจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจและศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหาได้ ปัญหาที่กำหนดควรเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริง มีตัวอย่างของปัญหาที่ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาได้

วินัย วีระวัฒนานนท์ และบานชื่น สีสันผ่อง (2539, หน้า 111-113) ได้เสนอตัวอย่างวิธีสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาที่นิยมใช้สอนกันอยู่ในปัจจุบันไว้ ดังนี้

- 1) การศึกษานอกห้องเรียน เป็นวิธีสอนที่ได้เรียนรู้โดยตรงจากธรรมชาติ
- 2) ใช้ภาพยนตร์ สไลด์ และแผ่นใส
- 3) ใช้สถานการณ์จำลองและเกมการสร้างสถานการณ์จำลอง เป็นการสมมุติให้ผู้เรียนเป็นคนเข้าไปอยู่ในสถานการณ์อย่างหนึ่ง แล้วให้แต่ละคนอภิปรายหรือตัดสินใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

- 4) การเชิญวิทยากร
- 5) การทดลอง เป็นการทำให้ผู้เรียนได้พบเห็นปัญหาหรือเข้าใจสิ่งแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น

- 6) การสัมภาษณ์
- 7) การจัดกิจกรรมพิเศษ
- 8) การทำรายงาน
- 9) การอภิปรายโต้แย้ง (Debate) เป็นการให้ผู้เรียนหาข้อมูลมายืนยันสนับสนุนความคิดของตน

- 10) การแสดง (Role - Playing) การให้ผู้เรียนแสดงบทบาทบุคคลต่างๆ ตามเรื่อง
- 11) การฉายโอกาส การเปลี่ยนทัศนคติทางสิ่งแวดล้อม บางครั้งก็ต้องคอยจังหวะโอกาสที่เหมาะสม เช่น การบอกให้ผู้เรียนบางคนไม่ทิ้งเศษกระดาษบนพื้นดินก็อาจทำให้ผู้เรียนปฏิบัติอยู่เช่นเดิม ต่อเมื่อนักเรียนคนหนึ่งเดินไปเหยียบเปลือกกล้วยที่ทิ้งไว้แล้วสิ้นลัมลงศีรษะแตก ผู้สอนควรรีบอธิบายการทิ้งขยะไม่เป็นระเบียบ เพราะอาจได้รับบาดเจ็บได้

การจัดการเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาที่นักการศึกษาได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น สรุปได้เป็นแนวดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นสร้างความตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อม
- 2) ขั้นให้ความรู้ ความเข้าใจและความรับผิดชอบที่มนุษย์พึงมีต่อสิ่งแวดล้อม
- 3) ขั้นสร้างความรักและสร้างเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม
- 4) ขั้นปฏิบัติอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- 5) ขั้นประเมินผล

ในการจัดการเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษานั้น สามารถเลือกใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับจุดประสงค์ และเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ดังนี้

- 1) การทดลอง
- 2) การใช้สถานการณ์จำลอง
- 3) การอภิปราย
- 4) การสัมภาษณ์
- 5) การใช้ภาพยนตร์ สไลด์ แผ่นใส แอลบับนทิกภาพ
- 6) การเชิญวิทยากรในท้องถิ่น
- 7) การศึกษานอกสถานที่
- 8) การจัดกิจกรรมเสริม
- 9) การทำรายงาน
- 10) การจัดการแสดง

2.2.3 การบริหารการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้กระบวนการสร้างนิสัย

การจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้กระบวนการสร้างนิสัย เป็นกระบวนการที่พัฒนามาจากหลักการ ทฤษฎี แนวคิด ที่สำคัญ ดังนี้

- 1) ทฤษฎีการรับรู้ (Perception Theory) โดยกลุ่มนักวิชาการเกสตัลท์ (Gestalt) กำหนดว่าการรับรู้เป็นกระบวนการรวบรวมภาพเกี่ยวกับบุคคล เหตุการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมทั้งหมด มีประโยชน์ 2 ประการคือ ทำให้ได้คุณลักษณะทั่วไป และสามารถรับรู้ข้อมูลเฉพาะมาสร้างเป็นภาพรวมได้ กระบวนการรับรู้เป็นขั้นตอนสำคัญมาก ในกระบวนการสื่อสารและการรับรู้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของการรับความหมายที่สื่อสารเพื่อการดำรงชีวิต เพราะฉะนั้นกระบวนการรับรู้ของมนุษย์จะเกี่ยวพันกันระหว่างพฤติกรรมกับอุปนิสัยหรือบุคลิกภาพและการรับรู้ยังเกี่ยวพันกับตัวแปรของสิ่งแวดล้อม และตัวแปรนี้เองจะเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจ ปฏิบัติ หลังการรับรู้

2) ทฤษฎีวิเคราะห์อย่างมีระบบ (Analysis Theory) นักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษยนิยม คาร์ล รอเจอร์ (Carl Rogers) อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) และรอลโล เมย์ (Rollo May) มีความเชื่อสอดคล้องกันว่า มนุษย์ที่ได้แสดงศักยภาพจะไม่หยุดแค่การได้รับรู้ได้พึงพอใจจากการสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานเท่านั้น แต่จะคิดสร้างสรรค์หาความสำเร็จมากขึ้นเรื่อยๆ และก่อนจะทำอะไรจะต้องกระจ่างในทุกอย่างเข้าใจชีวิต เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัว จนไกลตัวออกไป มีผลงานสร้างสรรค์ การแสดงศักยภาพและมีหลายระบบตั้งแต่กายจนถึงใจ

ดังนั้น สังคมจะเจริญสิ่งแวดล้อมไม่ถูกทำลาย จึงต้องเน้นแรงจูงใจให้เกิดการวิเคราะห์อย่างมีระบบ เพื่อพัฒนาสังคมมากกว่าแรงจูงใจที่จะทำลาย (นพมาศ ชีรเวทิน, 2539, หน้า 56)

3) ทฤษฎีสังเคราะห์เพื่อสร้างแนวปฏิบัติที่เหมาะสม (Synthesis Theory) วัตสัน (Watson) ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างแนวปฏิบัติต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ในอุดมการณ์ของมนุษย์ว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมที่จะมีปฏิริยาตอบสนอง (Reflect) หรือทางเลือกที่จะตอบสนองที่ย้ำให้เห็นผลตอบแทนเพราะทุกอย่างอยู่ภายนอกตัวตน การให้น้ำหนักกับสิ่งแวดล้อมและตัวเสริมแรงภายนอกจะสามารถหาวิธีสร้างเสริม แก้ปัญหาหรือป้องกันปัญหาที่ซับซ้อนได้อย่างเหมาะสม ง่ายและรู้ผลเร็ว ซึ่งทฤษฎี ของวัตสันจะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ดีที่สุด เป็นการหาแนวทางปฏิบัติต่อสังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีศักยภาพ โดยมีเงื่อนไขการตอบสนองอย่างเป็นธรรมชาติและเสมอภาค (นพมาศ ชีรเวทิน, 2539, หน้า 57)

4) ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behaviorism Theory) จากแนวคิดของนักจิตวิทยา กลุ่มทฤษฎีพฤติกรรมนิยม กล่าวว่ามนุษย์สามารถเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นได้ ช่วยเหลือได้หลายรูปแบบ เพื่อให้เกิดความอยู่รอด ความเสมอภาค และสันติสุข ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม เชื่อว่าทัศนคติและค่านิยมของบุคคลนั้น มีความสำคัญมากต่อการลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีพฤติกรรมนิยมจึงมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งนี้กระบวนการทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่จะสามารถนำกลับมาใช้ในการพัฒนาบุคคลอีก ได้แก่ การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นการปลูกฝัง และสร้างคุณลักษณะนิสัยให้บุคคลพร้อมทำจิตสำนึก และความตระหนัก (คณัย ไชยโยธา, 2534, หน้า 32)

5) ทักษะกระบวนการ 9 ประการ

(1) ขึ้นตระหนักในปัญหาและความจำเป็นคือเมื่อจะทำอะไรให้มองเห็นประโยชน์และคุณค่า เห็นความจำเป็นที่จะทำ ถ้ามีปัญหา

(2) คิดวิเคราะห์วิจารณ์ นำปัญหามาแยกแยะหาสาเหตุความสำคัญและพิจารณา องค์ประกอบของปัญหา

- (3) สร้างทางเลือกที่หลากหลาย หาแนวทางแก้ปัญหาหลายๆ ทาง
 - (4) ประเมินและเลือกทางเลือก เลือกแนวทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด
 - (5) กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ
 - (6) ปฏิบัติด้วยความชื่นชมต่อขั้นตอนที่กำหนด
 - (7) ประเมินระหว่างการปฏิบัติ
 - (8) ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
 - (9) ประเมินผลรวมให้เกิดความภาคภูมิใจ
- 6) กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด
- (1) ขั้นสังเกต เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรูปร่าง ปริมาณ คุณสมบัติ โดยใช้ประสาทต่างๆ คือ หู ตา จมูก ลิ้น การสัมผัส
 - (2) ขั้นจำแนกความแตกต่าง เป็นการจำแนกสิ่งของที่ได้สังเกตมา
 - (3) ขั้นหาลักษณะร่วม เป็นการกำหนดลักษณะร่วมบางประการของประเด็นปัญหา
 - (4) ขั้นระบุชื่อความคิดรวบยอด
 - (5) ขั้นทดสอบ และนำไปใช้เป็นการทดลองลงมือปฏิบัติ
- 7) กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นกระบวนการทางปัญญา ซึ่งมีขั้นตอนตั้งแต่รับรู้ จำ เข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ กระบวนการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิด มีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้
- (1) ขั้นสร้างความคิดรวบยอด ให้นักเรียนสังเกต ทำกิจกรรมรับรู้ได้ความคิดรวบยอด เชื่อมโยงความสัมพันธ์ สรุปใจความได้ครบถ้วนถูกต้อง
 - (2) ขั้นอธิบาย นักเรียนแสดงความคิดเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่กำหนด
 - (3) ขั้นการรับฟังนักเรียนแสดงความคิดเห็นตอบโต้คำวิจารณ์ ปรับเปลี่ยนความคิดเดิมของตน ถ้าได้ข้อมูลที่ดีกว่า โดยไม่ใช่อารมณ์
 - (4) ขั้นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เปรียบเทียบความแตกต่าง ความคล้ายคลึงและสรุปจัดกลุ่มสิ่งที่พวกเดียวกันในเชิงเหตุและผล
 - (5) ขั้นวิจารณ์ วิเคราะห์ จำแนกหา จุดเด่น จุดด้อย สำคัญ ไม่สำคัญของสิ่งนั้นๆ
 - (6) ขั้นการสรุป สรุปผลอย่างถูกต้องตามข้อมูลที่ได้มา

2.2.4 สิ่งแวดล้อมภายใน

นิคม ทาแดง และชัยขยงค์ พรหมวงศ์ (2528, หน้า 270) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า หมายถึง การจัดบริเวณโรงเรียน การจัดการเรียน การจัดห้องเรียน ตลอดจนการตกแต่ง การวาง การติดตั้งวัสดุอุปกรณ์ทั้งหมดที่ทำให้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้เรียน เกิดมีการสร้างสมความรู้สึกรักนึกคิดความชอบ ความซึ้ง คุณค่า ระบบค่านิยม ตลอดจนสร้างพฤติกรรมและบุคลิกภาพถาวรของผู้เรียน โน้มเอียงไปตามลักษณะสภาพสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ได้

พัฒน์ สุจ้านงค์ (2533, หน้า 1) ให้ความหมายของคำว่า สิ่งแวดล้อมหมายถึงของทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏอยู่รอบตัวเรา ที่มีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของเราด้วย

อนันต์ นามทองตัน (2534, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า เป็นการจัดสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวสมาชิกในโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีผลทำให้เกิดความโน้มเอียงไปกับสภาพแวดล้อมนั้นเกิดความรู้สึกรักและทัศนคติต่อโรงเรียนทั้งในทางบวกและทางลบ ความรู้สึกในทางบวกจะทำให้เกิดความประทับใจ อบอุ่นใจและพอใจ ความรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ ตลอดจนมีความภูมิใจที่ได้เข้ามาอยู่ร่วมเป็นสมาชิก ส่วนทางลบนั้น ทำให้รู้สึกเบื่อหน่าย หมางเมิน เกิดความเฉยเมย ปราศจากความเป็นเจ้าของ

อำภา ภูช่วย (2537, หน้า 145) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่าการจัดสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ให้ผู้ที่ได้สัมผัส ได้มีความโน้มเอียงไปกับสภาพแวดล้อมนั้น ๆ โรงเรียนจึงต้องมีการปรับปรุงแต่งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อโน้มน้าวความรู้สึกของนักเรียนให้พอใจที่จะเรียนและอยากเรียน

สุวิทย์ มูลคำ (2549, หน้า 335-336) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมภายใน ได้แก่ ปัจจัยต่างๆภายในระบบโรงเรียนที่เป็นจุดอ่อนและจุดแข็ง รวมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนด้วย จำแนกออกเป็น 6 ประเภท คือ

- 1) โครงสร้างและนโยบายขององค์กร เป็นโครงสร้างและนโยบายที่ครอบคลุมภารกิจระดับข้าราชการประจำตั้งแต่กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และโรงเรียน เช่น โครงสร้างการบริหาร นโยบายขององค์กร เป้าประสงค์ระยะยาวและระยะสั้น ระเบียบวิธีปฏิบัติ กฎเกณฑ์ เครื่องมือสื่อสาร เป็นต้น

- 2) การบริการและคุณลักษณะผู้เรียน เช่น ความทั่วถึงและความสามารถในการให้บริการทางการศึกษาทั้งในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศ

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาการของผู้เรียนในด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม บุคลิกภาพและสุขภาพ (เก่ง ดี มีสุข)

3) บุคลากร ปริมาณและคุณภาพครู เช่น ความพอเพียงของอัตรากำลัง ความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน การกำหนดตำแหน่ง การบรรจุ/แต่งตั้ง โยกย้าย การเลื่อนระดับ การบำเหน็จความชอบ การฝึกอบรม การลงโทษทางวินัย ขวัญและ กำลังใจ การติดต่อสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์และวัฒนธรรมการทำงาน เป็นต้น

4) การเงิน ความคล่องตัวในการเบิกจ่าย เช่น ประสิทธิภาพในการบริหาร เงิน ความสามารถในการระดมทุน ความสามารถในการใช้เงินให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นต้น

5) วัสดุ อุปกรณ์ เช่นความพอเพียงของ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ ความสามารถในการจัดหา ประสิทธิภาพในการใช้งาน ความทันสมัย เป็นต้น

6) การบริหารจัดการ เช่น ความสามารถในการวางแผน การดำเนินการตาม แผน การกำกับติดตามประเมินผล การจัดการให้เกิดการมีส่วนร่วม การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

2.3 แนวการดำเนินการบริหารการเรียนการสอนถึงแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษา

การปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management) หรือการปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา โดยยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการบริหาร ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากส่วนกลางหรือจากหน่วยงาน สนับสนุนทางการศึกษามายังสถานศึกษาโดยตรงเพื่อให้สถานศึกษามีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ มีความเป็นอิสระและความคล่องตัวในการตัดสินใจ ในการบริหารจัดการในการสั่งการเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนทั้งด้านหลักสูตร การเงิน การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไป โดยมี คณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ผู้แทนครู ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชนมากที่สุด ซึ่งเป็นการบริหารที่สอดคล้องแนวการบริหารสถานศึกษาตามสาระสำคัญ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 และ 40 และเพื่อให้การปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นไปอย่างเป็นรูปธรรมที่สุด ซึ่งเป็นการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และเน้น การปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา โดยการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ ใช้ยุทธศาสตร์หลัก PIL ซึ่งหมายถึง การศึกษาต้องมุ่งการมีส่วนร่วม (Participation) การศึกษาต้องมีลักษณะเป็นองค์รวม หรือบูรณาการ (Integration) และการศึกษาต้องมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ (Learning) เป็นแนวคิด

ทฤษฎีและหลักการพื้นฐานในการปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนโดยเสนอจุดเน้นในการพัฒนาใน 4 ด้าน เพื่อให้โรงเรียนสามารถจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนให้ได้มาตรฐานตามมาตรฐานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาที่กำหนดไว้

จากแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติที่นำมาใช้ในการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา (2544, หน้า 1) กล่าวว่า เป้าหมายสำคัญที่สุดประการหนึ่งของโครงการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม คือ การสร้างความตระหนักและความรู้ความเข้าใจที่ดีแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องจนเกิดเป็นเจตคติสำหรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่การอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งการบูรณาการกระบวนการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดีในการเสริมสร้างวิถีชีวิตที่เป็นมิตรกับธรรมชาติในโรงเรียนอาศัยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ฝึกทักษะกระบวนการคิด และเชื่อมโยงองค์ความรู้ของเนื้อหาวิชากับการปฏิบัติจริงอาศัยกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ หรือกิจกรรมของโรงเรียนที่ทุกฝ่ายร่วมคิดร่วมทำเพื่อสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของท้องถิ่น และอาศัยกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์สืบค้น และใช้แหล่งเรียนรู้รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สำหรับรายละเอียดของการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบนั้น จำแนกออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

2.3.1 ด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน เป็นกระบวนการพัฒนางานทุกงานในโรงเรียนอย่างร้อยรัด ทั้งนี้เพื่อสร้างจิตสำนึกและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคลากรทุกฝ่ายให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นมาตรการป้องกัน แก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และสร้างความสมดุลกับธรรมชาติ นับได้ว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาโรงเรียนที่ส่งเสริมสนับสนุนเชื่อมโยงการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันทั้งโรงเรียน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อพัฒนางานทุกงานในโรงเรียน ให้สนับสนุนการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา
- 2) เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศ รวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่างๆ อย่างหลากหลาย
- 3) ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาคณาจารย์ทุกฝ่ายในโรงเรียนและชุมชน ให้จัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

แนวดำเนินการ

เพื่อให้สามารถดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน จนได้ผลตามมาตรฐานสิ่งแวดล้อมศึกษาที่กำหนด โรงเรียนควรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษามาตรฐานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา
- 2) ศึกษาเอกสาร มาตรฐานและแนวดำเนินการเพื่อการปฏิบัติการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา โดยให้โรงเรียนเป็นฐานเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน
- 3) ปฏิบัติตามแนวทางต่อไปนี้
 - (1) กำหนดนโยบาย เป้าหมาย สภาพความสำเร็จด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้
 - ก. นำข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาในโรงเรียน และชุมชนมาเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินการ
 - ข. เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการดำเนินงานทุกขั้นตอน
 - ค. ระบุนโยบาย เป้าหมาย และแนวดำเนินการสำคัญไว้ในธรรมนูญโรงเรียน รวมถึงแผนการดำเนินงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว
 - (2) จัดทำแผนพัฒนางานทั้งโรงเรียนให้มีความสอดคล้อง และร้อยรัดคู่มาตรฐานสนับสนุนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
 - ก. งานเกี่ยวกับมาตรฐานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน และการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกัสิ่งแวดล้อม ควรมีการบูรณาการให้สอดคล้องกัน โดย จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ เช่น สวนสมุนไพร สวนในวรรณคดี สวนวิทยาศาสตร์ ฯลฯ และจัดให้สวยงาม ร่มรื่น เป็นระเบียบ มีบรรยากาศดี ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ มีความปลอดภัย ลมดีทิวทัศน์ และมียุทธศาสตร์หลากหลาย เพื่อเสริมสร้างพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้ จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร และสภาพปัญหาในโรงเรียนและชุมชน ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของนักเรียน จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ชุมชน ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาให้สอดคล้องหรือบูรณาการกับกลุ่มวิชาต่างๆ ตามความเหมาะสม ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนปฏิบัติตนในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนและบุคลากรทุกฝ่ายใช้ยุทธศาสตร์ สื่อ ที่ประหยัดพลังงาน และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ข. งานด้านข้อมูลสารสนเทศ ควรดำเนินการ ดังนี้ โดยจัดให้มีข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนและชุมชนประสบปัญหาอยู่ จัดทำทะเบียนประวัติบุคลากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือผู้เชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อมสาขาต่างๆ เพื่อนำมาใช้และพัฒนา จัดทำข้อมูลด้านแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา จัดทำข้อมูลสารสนเทศสิ่งแวดล้อมศึกษาครบถ้วน ถูกต้องตามภารกิจ ตรงกับความต้องการในการอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีข้อมูลสารสนเทศเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษาบรรจุไว้ในระบบสารสนเทศของโรงเรียน จัดให้มีระบบการหาข้อมูล ใช้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สะดวก รวดเร็วทันต่อการใช้งาน ส่งเสริมสนับสนุนให้มีศูนย์ข้อมูลสารสนเทศสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับโรงเรียนและชุมชน

ค. การพัฒนาบุคลากร การสร้างความตระหนัก มีจิตสำนึกให้กับบุคลากรเป็นประเด็นที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะเป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือการกระทำในที่สุดอาจดำเนินการโดย จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิด และปฏิบัติเป็นประจำ จัดให้มีการนำแนวคิด ลงมือปฏิบัติตามภาระงานปกติ และสรุปเป็นความรู้เพื่อนำไปพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จัดให้มีเวที หรือสนามให้บุคลากร ได้แสวงหาผลงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นประจำ งานปกครอง ติดตามประเมินผลการวางระบบนิเทศ ติดตามประเมินผล เป็นส่วนสำคัญที่แสดงถึงการพัฒนางานอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง ซึ่งการนิเทศติดตามผลเป็นการดำเนินงานเพื่อการพัฒนา ซึ่งอาจดำเนินการได้โดยนำมามาตรฐานสิ่งแวดล้อมศึกษา มาประเมินงานที่ดำเนินงานเป็นประจำ ซึ่งเน้นให้ทุกคนประเมินตนเอง แต่ละคนกำหนดจุดที่จะต้องพัฒนา ทุกคนร่วมกันวางแผน กำหนดกิจกรรมในการพัฒนาตนเอง พัฒนางานของตนเองอย่างต่อเนื่อง ทุกคนร่วมกำหนดข้อตกลง เป็นต้นว่าการประเมินตนเอง เพื่อกำหนดจุดที่ต้องพัฒนา ระยะเวลาดำเนินการ กำหนดเวลาการประเมินงานทั้งระบบเพื่อสรุปและจัดทำรายงาน การนิเทศเพื่อสัมมนาการปฏิบัติงานตามจุดที่ต้องพัฒนา ดำเนินการได้ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการจำเป็นและสาระในการนิเทศ

ง. งานประชาสัมพันธ์ ชุมชน และอาคารสถานที่ เป็นงานที่แสดงให้เห็นความเป็นรูปธรรมของการปฏิบัติ เพื่อสนับสนุนอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน ซึ่งอาจดำเนินการโดย การประชาสัมพันธ์ความเคลื่อนไหวและผลงานการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนและชุมชนอย่างต่อเนื่อง ลดการใช้วัสดุ อุปกรณ์สำนักงานที่สิ้นเปลือง และใช้อย่างประหยัดคุ้มค่าและเกิดประสิทธิภาพ ประสานงานและประชาสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมศึกษา โดยใช้เครือข่ายการสื่อสารที่มีในท้องถิ่น ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนต่างๆ ของสถานศึกษา

ทั้งอาคารสถานที่ สนาม สวน ถนน ทางเดิน โรงอาหาร ให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุป ด้านการบริหารจัดการ เป็นบทบาทหน้าที่ที่ผู้บริหารโรงเรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวก ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน นิเทศ ควบคุม กำกับ ติดตาม ประเมิน แก้ไข พัฒนาปรับปรุง การดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ในระบบโรงเรียน ทั้งการวางแผนการบริหาร งานธุรการการเงิน อาคารสถานที่ งานบริการต่างๆ และงานอื่นๆ ให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับนโยบาย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

2.3.2 ด้านการบริหารกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยใช้แนวทางการพัฒนาโรงเรียน ทั้งระบบเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ทุกฝ่ายในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้แก่ผู้เรียน โดยนำสาระสิ่งแวดล้อมศึกษามาผสมผสานเชื่อมโยงกับสาระการเรียนรู้ ในวิชา/กลุ่มประสบการณ์ต่างๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ด้วยความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เรียน

แนวคิดหลัก

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีส่วนร่วม และยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยยึดปัญหาหรือสถานการณ์จริงในแต่ละโรงเรียนและชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ และจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยบูรณาการกับกลุ่มวิชาต่างๆ โดยให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนปกติ

แนวการดำเนินการ

โรงเรียนกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งปรากฏในธรรมนูญของโรงเรียน หรือแผนปฏิบัติการของโรงเรียน รวมทั้งมีการพัฒนาบุคลากรทุกคนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยใช้การบริหารจัดการเป็นกลไกขับเคลื่อนให้เกิดผลดังกล่าว ด้วยการนำเรื่องของสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนปกติ

การบริหารกิจกรรมการเรียนการสอน

การบริหารการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นส่วนสำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะเป็นส่วนที่เน้นให้ความรู้แก่ผู้เรียน โดยการนำสาระสิ่งแวดล้อมศึกษาผสมผสานเชื่อมโยงกัน เนื้อหาสาระการเรียนในวิชา/กลุ่ม ประสบการณ์ต่างๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยการมีส่วนร่วมของผู้เรียนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ด้วยเจตนาที่สำคญ คือ การปลูกฝังจิตสำนึก และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

การที่สิ่งแวดล้อมศึกษาจะเข้าไปสู่การเรียนรู้ได้นั้น ครูผู้สอน และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องนำเรื่องของสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน สามารถทำได้ดังนี้

1) การพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาสามารถดำเนินการได้ตามขั้นตอนดังนี้

(1) วิเคราะห์หลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ปรากฏอยู่ในทุกกลุ่มประสบการณ์/สาระการเรียนรู้

(2) ศึกษาสภาพปัจจุบัน/ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน/ชุมชน แล้วจัดทำเป็นข้อมูลสารสนเทศด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน โดยความร่วมมือของบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย อาทิ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียน นักการ กรรมการสถานศึกษาผู้ปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

(3) ปรับเนื้อหา/ปรับกิจกรรม

(4) เลือกรูปแบบบูรณาการที่เอื้อต่อการนำไปใช้ เช่น สอดแทรก จัดทำเป็นหัวเรื่อง (Theme) หรือเป็นความคิดรวบยอด (Concept) หรือโครงการ (Project)

(5) พัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนที่ปรากฏอยู่ในทุกกลุ่มประสบการณ์/สาระการเรียนรู้ และทุกระดับชั้น

2) การบริหารการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โรงเรียนสามารถนำเอาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าสู่การจัดการเรียนการสอนได้ โดยมีแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

(1) จัดทำกำหนดการสอนที่มีการผสมผสานเนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้ เชื่อมโยงเข้าไปในกลุ่มประสบการณ์ที่รับผิดชอบ

(2) จัดทำแผนการสอน แผนการจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และใช้กระบวนการเรียนรู้ วิธีการสอน ที่เหมาะสมกับจุดประสงค์และเนื้อหา

(3) จัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายอย่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และต่อเนื่องรวมทั้งสอดคล้องกับกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่โรงเรียนกำหนดไว้ด้วย

3) การวัดและประเมินผล สิ่งแวดล้อมศึกษาตามสภาพจริง

(1) วิธีการประเมิน วิธีการประเมินผลการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา สามารถทำได้หลายวิธี เช่น

ก. การสอบถาม/สัมภาษณ์

ข. การสังเกตพฤติกรรมด้านการอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของนักเรียน

ค. การตรวจผลงานการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของนักเรียน

ง. สอบผลสัมฤทธิ์ เช่น วัดความรู้ ความเข้าใจ ความคิด การคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จ. การประเมินผลกระทบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การประเมินทักษะการทำงาน ภูมิทัศน์ของบริเวณโรงเรียนและชุมชน

(2) เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตพฤติกรรม แบบทดสอบ และแบบประเมิน เป็นต้น

แนวทางดำเนินการบริหารกิจกรรมการเรียนการสอน

การดำเนินการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โรงเรียนสามารถดำเนินการได้หลากหลายรูปแบบตามศักยภาพของโรงเรียนและสภาพของแต่ละชุมชนที่แตกต่างกัน เพื่อเป็นตัวอย่างให้โรงเรียนนำไปใช้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชน วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของแต่ละโรงเรียน ดังต่อไปนี้

การเรียนรู้แบบบูรณาการ

การเรียนรู้แบบบูรณาการมี 2 แบบ คือ การบูรณาการภายในวิชาและบูรณาการระหว่างวิชา การบูรณาการภายในวิชามีจุดเน้นภายในวิชาเดียวกัน ส่วนการบูรณาการระหว่างวิชาเป็นการเชื่อมโยง หรือรวมศาสตร์ต่างๆ ตั้งแต่ 2 สาขาวิชาขึ้นไปภายใต้หัวข้อ (Theme) เดียวกัน เป็นการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ ความเข้าใจและทักษะในศาสตร์หรือความรู้ในวิชาต่างๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไป เพื่อการแก้ปัญหา หรือแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การเชื่อมโยงความรู้และทักษะระหว่างวิชาต่างๆ จะช่วยให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งไม่เพียงแค่ผิวเผินและมีลักษณะใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากขึ้น (ธีระชัย ปุณณโชติ, 2542, หน้า 21-27)

การสอนแบบบูรณาการทั้งสองแบบมีหลักการเช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีการกำหนด หัวเรื่องที่เชื่อมโยงความคิดรวบยอดต่างๆ มีการวางแผนการจัดกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่ผู้เรียน จะต้องศึกษาและลงมือปฏิบัติ ในที่นี้จะเน้นกล่าวถึงการบูรณาการระหว่างวิชาเท่านั้น

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการระหว่างวิชาจะช่วยให้ผู้เรียน ได้รับความรู้ความเข้าใจในลักษณะองค์รวม ไม่ว่าวิชาใดก็สามารถจะใช้วิธีบูรณาการได้ทั้งสิ้น ข้อสำคัญอยู่ที่ความสามารถในการบูรณาการที่ดี การเรียนการสอนแบบบูรณาการระหว่างวิชา จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ความเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวได้

ตัวอย่างในการบูรณาการระหว่างวิชา เช่น การนำทักษะภาษาไปใช้ในการเรียน การสอนคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ในกรณีนี้การอ่านและการเขียนจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถ เชื่อมโยงความคิดรวบยอดระหว่างวิชา จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์หรือ คณิตศาสตร์จะต้องใช้ความรู้และทักษะทางภาษาเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเพื่อการรวบรวมข้อมูล การแก้ปัญหาหรือการทดลอง ตลอดจนการสรุปผลของการศึกษา

การบูรณาการระหว่างวิชาคณิตศาสตร์กับวิชาอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน วิชาคณิตศาสตร์ จะมีประโยชน์ต่อผู้เรียนก็ต่อเมื่อการจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างสอดคล้องระหว่างสถานการณ์ ภายในและภายนอกห้องเรียน ซึ่งในกรณีนี้การทำโจทย์ปัญหาจะช่วยให้ได้มาก คณิตศาสตร์ มีความ สำคัญ และแฝงอยู่ในชีวิตจริง เช่น การซื้อของ การธนาคาร การคำนวณระยะทาง ตลอดจนการเล่นเกมส์ต่างๆ ส่วนต้องใช้วิชาคณิตศาสตร์ทั้งสิ้น ในการแก้ปัญหาโจทย์คณิตศาสตร์ ผู้เรียนจะต้องใช้ความคิดรวบยอดในวิชาอื่นๆ ด้วย เช่น วิชาภาษาไทย และวิชาสังคมศึกษา ผู้เรียนจะต้องอ่าน ต้องเขียนและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ครูควรจะสอนให้นักเรียน เข้าใจว่าคณิตศาสตร์ เป็นกระบวนการทางสังคมในลักษณะของการสร้างสรรค์และการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อจะได้เข้าใจโลกรอบตัว

รูปแบบของการบูรณาการ (Models of Integration) รูปแบบของการจัดการเรียน การสอนแบบบูรณาการมี 4 รูปแบบ คือ

1) การสอนบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion) การสอนรูปแบบนี้ครูผู้สอน ในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่นๆ เข้าไปในการสอนของตน เป็นการวางแผนการสอน และสอนโดยครูเพียงคนเดียว

2) การสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน (Parallel Instruction) การสอนตามรูปแบบนี้ ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนต่างวิชากัน ต่างคนต่างสอนแต่ต้องวางแผนการสอนร่วมกัน โดยมุ่งสอน 3 หัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาเดียวกัน (theme/concept/problem) ระบุสิ่งที่ ร่วมกันและตัดสินใจร่วมกันว่าจะสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหานี้ๆ อย่างไรในวิชา

ของแต่ละคน งานหรือการบ้านที่มอบหมายให้นักเรียนที่จะแตกต่างกันในแต่ละวิชาแต่ทั้งหมดจะต้องมีหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาาร่วมกัน

3) การสอนบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) การสอนตามรูปแบบคล้ายๆ กับการสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน ((Parallel Instruction) กล่าวคือ ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนต่างวิชากัน มุ่งสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาเดียวกัน ต่างคนต่างแยกกันสอนเป็นส่วนใหญ่ แต่มีการมอบหมายงานหรือโครงการ (Project) ร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้เชื่อมโยงสาขาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน ครูทุกคนจะต้องวางแผนร่วมกันเพื่อที่จะระบุว่า จะสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหานั้นๆ ในแต่ละวิชาอย่างไร และวางแผนสร้างโครงการร่วมกัน (หรือกำหนดงานที่จะมอบให้นักเรียนทำร่วมกัน) และกำหนดว่าจะแบ่งโครงการนั้นออกเป็นโครงการย่อยๆ ให้นักเรียนในแต่ละรายวิชาอย่างไร

อนึ่ง พึงเข้าใจว่าคำว่า “โครงการ” นี้มีความหมายเดียวกันกับคำว่า “โครงการงาน” มาจากภาษาอังกฤษคำเดียวกัน คือ “Project” ผู้อ่านหลายท่านอาจคุ้นเคยกับคำว่าโครงการงานมากกว่า เช่น “โครงการวิทยาศาสตร์” ซึ่งก็อาจเรียกว่า “โครงการวิทยาศาสตร์” ได้เช่นเดียวกัน

4) การสอนบูรณาการแบบเป็นคณะ (Team Disciplinary Instruction) การสอนตามรูปแบบนี้ครูที่สอนวิชาต่างๆ จะร่วมกันสอนเป็นคณะหรือเป็นทีมร่วมกันวางแผนปรึกษาหารือร่วมกัน และกำหนดหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาาร่วมกัน แล้วร่วมกันดำเนินการสอนนักเรียนกลุ่มเดียวกัน การสร้างบทเรียนแบบบูรณาการการสร้างบทเรียนแบบบูรณาการมี 2 ลักษณะ คือ การสอนบูรณาการตามรูปแบบที่ 1 และ 2 และการสอนบูรณาการตามรูปแบบที่ 3 และ 4

การสอนตามรูปแบบที่ 1 (Infusion) และรูปแบบที่ 2 (Parallel Instruction) มี 2 วิธี คือ

วิธีที่หนึ่ง เลือกหัวเรื่อง (Theme) ก่อน แล้วดำเนินการพัฒนาหัวเรื่องให้สมบูรณ์ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมให้ชัดเจน กำหนดแหล่งข้อมูลหรือทรัพยากรที่จะใช้ในการค้นคว้าและเรียนรู้ และพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามลำดับ

วิธีที่สอง เลือกจุดประสงค์รายวิชาจาก 2 รายวิชาขึ้นไปก่อน แล้วนำมาสร้างเป็นหัวเรื่อง (Theme) ที่ร่วมกันระหว่างจุดประสงค์ที่เลือกไว้ กำหนดแหล่งข้อมูลหรือทรัพยากรที่จะใช้ในการค้นคว้าและเรียนรู้ และพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามลำดับ

กล่าวโดยสรุป การจัดการเรียนการสอน เป็นบทบาทหน้าที่ของบุคลากรในโรงเรียนที่มีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามหลักการและจุดหมายของหลักสูตร โดยการศึกษากรอบหลักสูตร จัดทำแผนการสอนที่สอดคล้องกับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม จัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ภายในวิชา

และการบูรณาการระหว่างวิชาโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง และ จัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน

2.3.3 ด้านการบริหารกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมเป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ในการปฏิบัติกิจกรรมหลังจากที่ได้เรียนรู้ในเนื้อหาสาระสิ่งแวดล้อม ศึกษาไปแล้ว นักเรียนจะต้องนำความรู้ ความเข้าใจ ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม หรืออนุรักษ์พัฒนาสิ่งแวดล้อมได้ โดยบูรณาการกับการเรียน การสอน และการปฏิบัติงานปกติ ด้วยวิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนและชุมชน คิดค้น หาวิธีดำเนินงานร่วมกันตามความถนัดและสนใจเกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน ที่เหมาะสมและยั่งยืน

ความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

- 1) ฝึกผู้เรียนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และปฏิบัติจริง
- 2) ช่วยให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้มีคุณค่า เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน
- 3) สนองความต้องการในทางจิตวิทยาของนักเรียน
- 4) นักเรียนมีอิสระในการทำงานทำโดยสมัครใจ และตระหนักถึงความรับผิดชอบ ต่อกิจกรรมนั้นๆ
- 5) นักเรียนได้ทำงานร่วมกัน รู้จักกันมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจึงเป็น การสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีงามให้เกิดขึ้นระหว่างนักเรียนกับนักเรียนและนักเรียนกับครู

กิจกรรมที่ใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่

- 1) กิจกรรมเกี่ยวกับการทัศนศึกษาเก็บข้อมูลที่ได้นำมาประยุกต์ใช้ตามสภาพ ปัญหาและความต้องการ
- 2) กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ชมรมสิ่งแวดล้อม การจัดค่ายสิ่งแวดล้อม ขยะเพิ่มทรัพย์ ธนาคารความดี ครอบครัวตัวอย่าง การประหยัดน้ำและไฟฟ้า เป็นต้น
- 3) กิจกรรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญประโยชน์ เช่น กลุ่มอาสาปลูกต้นไม้ กลุ่มรักษา ความสะอาด บริเวณวัดและชุมชน กลุ่มดูแลรักษาสวนหย่อม เป็นต้น
- 4) กิจกรรมศึกษาค้นคว้าเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาจากห้องสมุด นำมาวิเคราะห์หา เหตุผลของการเกิดปัญหา และหาแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกัน เช่น การทำปุ๋ยหมัก การปลูกผัก ปลอดสารพิษ ตะไคร้หอมกันยุง สีส้มอาหารจากธรรมชาติ ฯลฯ

5) กิจกรรมอื่นๆ ที่จัดขึ้นตามวาระและโอกาสที่สำคัญ เช่น วันคุ้มครองสัตว์ป่า วันสิ่งแวดล้อมของไทย/โลก วันต้นไม้แห่งชาติ วันพ่อ (5 ธันวาคม) วันแม่ (12 สิงหาคม)

หลักการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา

- 1) การจัดกิจกรรมต้องได้รับการพิจารณาจากผู้บริหาร โรงเรียนและชุมชนว่า ความสำคัญและส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ครอบครัวและชุมชน
- 2) กิจกรรมทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นต้องได้รับความร่วมมือจากครู-อาจารย์ ผู้ปกครอง และชุมชน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน โดยความร่วมมือกันจัดเป็นทีม
- 3) กิจกรรมที่จัดต้องมีกระบวนการวางแผน มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ชัดเจน
- 4) กิจกรรมที่จัดต้องส่งเสริมการเรียนรู้การสอนวิชาในหลักสูตร หรือส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนปกติ
- 5) โรงเรียนและชุมชนรับผิดชอบร่วมกันดูแล เอาใจใส่และควบคุมอย่างจริงจัง ด้วยวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย
- 6) จัดกิจกรรมนักเรียนควรได้รับงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ประกอบการจัดอย่างเพียงพอ

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมนอกเหนือจากการเรียนการสอนตามคาบเวลาเรียนปกติที่บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย อาทิ ผู้บริหาร โรงเรียน ครูผู้สอน ผู้รู้ในชุมชนท้องถิ่น และผู้เรียน ร่วมกันวางแผนดำเนินการ เช่น โครงการ/กิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียน หรือเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจที่จัดให้มีขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ผลสัมฤทธิ์ตามผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในกรอบหลักสูตรการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมประเภทนี้จะช่วยขยายมโนทัศน์และฝึกทักษะด้านการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้เรียนได้ลงมือทำในสภาพการณ์จริงภายในโรงเรียนหรือชุมชนจากการได้มีส่วนร่วม โดยการปฏิบัติจริงจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความตระหนัก และเห็นคุณค่าตลอดจนประโยชน์ของการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน นอกจากนี้กิจกรรมประจำ เช่น กิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ ประจำเดือน ก็จัดเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้

2.3.4 ด้านการบริหารกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์

การประสานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา การที่โรงเรียนสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อดึงศักยภาพชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดกิจกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา

การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ ชุมชนสัมพันธ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาตามหลักยุทธศาสตร์หลัก PIL หมายถึง การศึกษาต้องมุ่งการมีส่วนร่วม (Participation) การศึกษาต้องมีลักษณะเป็นองค์รวมหรือบูรณาการ (Integration) และการศึกษาต้องมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ (Learning) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ร่วมกันคิดร่วมกันทำและรับผิดชอบร่วมกัน

โรงเรียนเป็นผู้นำในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนโรงเรียนจึงต้องจัดสิ่งแวดล้อมต่างๆ ภายในโรงเรียนให้เหมาะสมสอดคล้องกับชุมชนให้ชุมชนเข้าใจและมองเห็นความสำคัญพร้อมที่จะนำไปเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น การเรียนรู้ชีวิตของนักเรียนในห้องเรียน หรือโรงเรียนเป็นการเรียนรู้ในขอบเขตจำกัดและในช่วงเวลาหนึ่งของการศึกษาในโรงเรียนเท่านั้น แต่ชีวิตในชุมชนอันกว้างใหญ่และสลับซับซ้อนนั้นเป็นชีวิตที่นักเรียนจะต้องเผชิญตลอดไป การจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา จะต้องสัมพันธ์สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เพื่อให้นักเรียนจะได้นำผลการเรียนรู้จากโรงเรียนไปใช้ในชุมชนได้ ชุมชนแต่ละแห่งมีทรัพยากรต่างๆ มากมาย ทั้งทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรต่างๆ ไม่เพียงแต่พัฒนาคน แต่ต้องพัฒนาชุมชนและสังคมควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมเป็นไปอย่างราบรื่นมีสมดุลในชีวิต การพัฒนาใดๆ ในโรงเรียนจึงควรมุ่งไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงในชุมชนควบคู่กันไปด้วย การได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะแสดงให้เห็นได้ว่าชุมชนนั้นสนใจในโรงเรียน เอาใจใส่ สนับสนุนโรงเรียน และถือว่าโรงเรียนเป็นสมบัติอันมีค่าและสำคัญของชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน การที่โรงเรียนจะทำได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์นั้นเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก กุญแจสำคัญก็คือ ทำอย่างไรจะให้ชุมชนมีความศรัทธาถึบโรงเรียนให้ได้ “ใจของชุมชน” มาก่อน และก่อนที่จะได้มาชุมชนควรจะได้ “ใจของโรงเรียน” ไปก่อน ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรดำเนินการเป็นอย่างยิ่ง

วิธีประสานความสัมพันธ์กับชุมชน โรงเรียนสามารถดำเนินการได้หลากหลายรูปแบบสภาพของแต่ละชุมชน ซึ่งมีแนวดำเนินการจัดกิจกรรมนำเสนอเป็นแนวทาง ให้โรงเรียนนำไปปรับใช้เพื่อให้สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมของแต่ละโรงเรียน ดังนี้

แนวการจัดกิจกรรมประสานสัมพันธ์กับชุมชน

แนวการจัดกิจกรรมที่ 1 การสร้างความเข้าใจร่วมกัน

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา

2) เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างเป็นระบบ

(1) โรงเรียนเชิญครูแกนนำ นักเรียน ผู้ปกครองและผู้นำชุมชน มาประชุมทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ หลักการ ยุทธศาสตร์การดำเนินงานการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา พยายามให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นโดยเท่าเทียมกัน

(2) ที่ประชุมกำหนดขอบเขตของ “ชุมชน” ว่าครอบคลุมอาณาบริเวณในเชิงปริมาณมากน้อยแค่ไหน โดยนำข้อมูลมาพิจารณาร่วมกัน สร้างกิจกรรมร่วมกัน จัดการเรียนรู้ร่วมกัน

(3) ที่ประชุมร่วมกันสำรวจสมาชิกในชุมชน เพื่อหาตัวบุคคล ให้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ซึ่งอาจได้มาจากกลุ่มบุคคลดังต่อไปนี้

ก. ผู้สนใจเรื่องการศึกษา/เรียนรู้

ข. ผู้สนใจเรื่องพลังงาน/สิ่งแวดล้อม

ค. ผู้สนใจเรื่องฐานะต่างๆ ของชุมชน หรือผู้นำชุมชน

ง. ผู้ประกอบอาชีพหรือมีกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อพลังงาน/สิ่งแวดล้อม สมาชิกเหล่านี้อาจมีทั้งพระสงฆ์ ใต้ะอิม่าม บาทหลวง ข้าราชการ เอกชน องค์กรเอกชนที่เป็นหน่วยงานอาจจะเป็น อบต. เทศบาล โรงพยาบาล หรือผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำในกลุ่มอาชีพ กลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ครูในโรงเรียนและครูในโรงเรียนใกล้เคียง นักเรียน เยาวชน รวมทั้งผู้ปกครองนักเรียนที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ หรือบุคคลที่อยู่นอกชุมชนก็ได้ควรพิจารณาถึงบุคคลที่พอจะมีเวลาให้กับโรงเรียน

(4) ในการประชุมครั้งต่อไป เชิญบุคคลทั้งหมดที่ได้จากข้อ 3 มาประชุมที่โรงเรียนเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา รวมทั้งชี้แจงบทบาทการทำงานที่จะมีต่อกันหรือจะเริ่มต้นด้วยการลงไปประชุม แต่ละจุดย่อยกัน เพื่อให้ได้ความคิดและวิธีการที่หลากหลาย แล้วจึงนำมาประชุมใหญ่อีกครั้งหนึ่ง เพื่อสรุปกิจกรรมให้เข้าใจตรงกัน

(5) จัดตั้งและพัฒนาศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ในโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ควรมอบหมายให้ครู นักเรียน และผู้นำชุมชน จัดทำทะเบียนวิทยากรชุมชนที่มีพื้นฐาน

ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำทะเบียนแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ลงรายละเอียดของข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทั้งตัวบุคคล กิจกรรมต่างๆ นำมารวบรวมไว้ในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งแหล่งการเรียนรู้เหล่านี้ อาจจะเป็นแหล่งทางธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ป่า กองขยะ ครอบครั้ว สถานประกอบการ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้มีไว้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เรื่องการจัด สิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งในโรงเรียนและชุมชน

(6) เมื่อโรงเรียนได้ข้อมูลทั้งหมดมาเรียบร้อยแล้ว ผู้บริหาร ครู นักเรียน และ ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน/โครงการว่าจะทำกิจกรรมอะไรบ้าง ทำอย่างไร เมื่อไร ใครเป็นคนทำ และทำเพื่อใคร เป็นต้น เมื่อเสร็จแล้วก็มอบหมายให้แต่ละคน แต่ละฝ่าย ดำเนินงานตามแผนในส่วนของตน โรงเรียนทำในส่วนไหน ชุมชนทำในส่วนไหน ผู้บริหาร โรงเรียนทำอะไรบ้าง เช่น การนิเทศติดตามผล ทุกฝ่ายควรมีดัชนีชี้วัดของโครงการเป็นตัวกำหนด เป้าหมาย เพื่อการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งในโรงเรียนและชุมชน

(7) ดำเนินงานตามแผนงานที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ร่วมกัน ขั้นตอนนี้มีความสำคัญมาก โรงเรียนควรมีการประสานงานในกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกัน ควรมีการติดตามผลเป็นระยะเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสิ่งที่จะต้องทำ คือ

- ก. ด้านการบริหารจัดการ : ทำอย่างไรจึงจะเอื้อให้กิจกรรมทุกส่วน ดำเนินการไปได้
- ข. ด้านการบริหารจัดการเรียนการสอน : ทำอย่างไรจึงจะเอื้อให้เกิด การเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา
- ค. ด้านการบริหารกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ : ทำอย่างไรจึงจะเอื้อให้เกิด กิจกรรมการเรียนรู้
- ง. ด้านการบริหารกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ : ทำอย่างไรจึงจะเอื้อให้เกิด ความสะดวกในการทำกิจกรรมทั้ง 3 ส่วนที่กล่าวมา

การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนี้ ควรบูรณาการไปพร้อมกับการ ดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ มิได้ทำงาน แยกส่วนออกมาต่างหากแต่อย่างใด

(8) โรงเรียนควรติดตามผลงานของกลุ่มต่างๆ ดังกล่าวมาในข้อ 7 ถ้าครอบครัวใด กลุ่มกิจกรรมใด หรือหน่วยงานใด ได้พัฒนางาน พัฒนากิจกรรมของตนจนเป็น รูปธรรม มีความก้าวหน้า สามารถนำมาแสดงต่อสาธารณชนได้ โรงเรียนควรสนับสนุนให้กลุ่ม เหล่านี้ได้มีโอกาสแสดง สาธิต หรือนำผลผลิตแสดงในงานของโรงเรียน หรือร่วมกับโรงเรียนไป แสดง ณ สถานที่ต่างๆ หรือแนะนำให้ไปแสดงผลงานตามหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจัดขึ้น ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีกำลังใจ มีความภาคภูมิใจต่อผลงานของตน

(9) การประเมินผลงานโรงเรียน ชุมชน ควรกำหนดไว้ในแผนงาน/โครงการว่าจะประเมินผลงานส่วนไหน กิจกรรมใดบ้าง ที่ไหน และเมื่อไร ใครเป็นคนประเมิน เป็นต้น ในการประเมินควรทำความเข้าใจว่า ตัวดัชนีชี้วัดจะเป็นเป้าหมายของการทำงาน มิใช่เป็นตัวจับผิดแต่อย่างใด ความเข้าใจเช่นนี้จะทำให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา

แนวการจัดกิจกรรมที่ 2 การสำรวจแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

- 1) เพื่อสำรวจแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน
- 2) เพื่อจัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน

แนวการดำเนินกิจกรรม

(1) ครูและนักเรียนจัดเตรียมแบบสำรวจร่วมกัน โดยกำหนดประเด็นต่างๆ เช่น แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับอะไร ทำอย่างไร ใช้วัสดุอะไร ได้วัสดุมาจากไหน ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร

- 2) นักเรียนควรทำความเข้าใจแบบสำรวจให้ชัดเจน
- 3) นักเรียนนำแบบสำรวจไปใช้กับผู้ปกครองและบุคคลในชุมชน
- 4) รวบรวมและสรุปข้อมูลที่ได้จากการสำรวจชุมชน
- 5) นำผลการสรุปข้อมูล มาพิจารณาคัดเลือกแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษาและโครงการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน
- 6) สรุปแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน จัดทำเป็นสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน

แนวการจัดกิจกรรมที่ 3 การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมจากแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1) เพื่อให้ชุมชนและนักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกันจากแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสม

- 2) เพื่อให้ชุมชนและโรงเรียนได้ร่วมกันคิด ร่วมทำ แก้ปัญหาและร่วมพัฒนา

แนวการดำเนินกิจกรรม

(1) จัดให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดในแหล่งเรียนรู้ที่รัฐและประชาชนจัดขึ้น และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ในวิถีชีวิต ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรบุคคล ภูมิปัญญาชาวบ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ ตามความเหมาะสม

(2) โรงเรียนและชุมชนร่วมกันคิดออกแบบการเรียนรู้ จัดประสบการณ์เรียนรู้ ตรงตามสภาพปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นจริง

(3) ใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คือ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนา ร่วมกันตามสภาพของโรงเรียนและชุมชนที่เหมาะสม

(4) โรงเรียนและชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จนเกิดผลสำเร็จ เป็นที่ประจักษ์ยอมรับทั่วไป และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

(5) เผยแพร่ผลสำเร็จของการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเป็นแบบอย่างและแนวทาง แก่ผู้เกี่ยวข้องและสนใจ

แนวคิดในการบริหารการจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

การจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สุนน อมรวิวัฒน์ (2544, หน้า 2-3) ได้เสนอแนวคิด ว่าแหล่งเรียนรู้ในชุมชน มีทั้งประเภทที่รัฐและประชาชนจัดขึ้น และประเภทที่แหล่งเรียนรู้ ในชุมชน อุทยานประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติทางทะเล อุทยานแห่งชาติในท้องถิ่นแถบภูเขา ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน หอสมุด ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ เกี่ยวกับพืช สัตว์ ดิน หิน แร่ เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวตั้งอยู่ทั่วประเทศ มีการจัดการที่ดี บรรยากาศน่ารื่นรมย์ มีวิทยากรที่สามารถให้ความรู้ด้านต่างๆ ที่ผู้เรียนสนใจ ได้อย่างดียิ่ง

แหล่งเรียนรู้ในชุมชนอีกประเภทหนึ่ง เป็นของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิต และการทำมาหากินในชุมชน เช่น เจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญในวัด โบราณสถานวัตถุ ซึ่งเป็นสถานที่เคารพนับถือตามวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนตลาด ร้านขายของชำ โรงเลื่อย โรงสี ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ต่างๆ

การนำผู้เรียนออกสู่ชุมชนนั้น นอกจากการได้รับสาระความรู้จากชุมชนแล้ว ยังช่วยให้ทุกคน ทุกฝ่ายของชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาดังที่ ประเวศ วะสี (2543, หน้า 60-61) ได้เขียนไว้ในเรื่อง การเรียนรู้จากคนในชุมชนว่า “ในชุมชนมีผู้รู้ด้านต่างๆ มากมาย มากกว่าครูที่สอนท่องหนังสือมากนัก เช่น ผู้รู้ทางเกษตรกรรม ทางช่างมีศิลป์ ผู้รู้ทางศาสนา หมอพื้นบ้าน นักธุรกิจรายย่อย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ ผู้นำชุมชนที่เป็นนักคิด นักศีลธรรม มีปัญญาและความดีมากกว่าใครต่อใครตั้งเยอะแยะในระดับสูงๆ ถ้าเปิดโรงเรียน สู่ชุมชนให้ทั้งครูและนักเรียนได้เรียนรู้จากครูในชุมชน จะมีครูมากมายหลากหลายเป็นครูที่รู้จริง ทำจริง จะทำให้การเรียนรู้เข้าไปเชื่อมโยงกับการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จะสนุกไม่น่าเบื่อหน่าย ที่สำคัญจะเป็นการปรับระบบคุณค่าเดิม การศึกษาของเราสอนให้ครูทุกคนที่มีคุณค่าเหล่านี้ เมื่อผู้รู้ในชุมชนเหล่านี้กลายเป็นครู ก็จะเป็นการยกระดับคุณค่า ศักดิ์ศรี และความภูมิใจของชุมชน อย่างแรง เป็นการถักทอทางสังคม”

ข้อความที่ยกมาข้างต้น เป็นเหตุผลสำคัญมากที่ผู้บริหารและครูทุกโรงเรียน จำเป็นต้องนำกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดกว้างออกสู่ชุมชน บัดนี้ ถึงเวลาแล้วที่นักการศึกษาทุกคน ต้องปรับความคิดให้ตลกลับทิศจากการมุ่งสิ่งเดียว ในวิถีจัดห้องเรียนและตารางสอนคงที่ อย่างเดียวทั้งปีตลอดปีมาเป็นการคิดถึงสาระการเรียนรู้ที่กว้างขึ้น จัดตารางเวลาให้ยืดหยุ่น เพื่อให้การนำผู้เรียนออกสู่ชุมชนมีความเป็นไปได้

แน่นอนการบริหารจัดการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนย่อมมีความยุ่งยาก ซับซ้อนมากกว่าการสอนซ้ำๆ ประจำวันในชั้นเรียน แต่ก็มิได้มีความลำบากเกินกว่าที่โรงเรียน จะจัดได้ ยิ่งไปกว่านั้นการจัดประสบการณ์เรียนรู้ในชุมชนกลับเป็นสะพานเชื่อมโยงให้โรงเรียน และชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมร่วมกับครูให้การศึกษาแก่ลูกหลาน ของเขา เยาวชนของเราจะได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นที่เขาอยู่ มองเห็นคุณค่าและปัญหา ที่หมู่บ้านของเขา ผู้เรียนจึงพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและในอนาคตเขาจะเป็นพลัง เกื้อหนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งจะเกิดผลย้อนกลับมาสู่ชีวิต ที่สงบสุขของตนเองและครอบครัว

กล่าวโดยสรุป การบริหารกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมที่บุคลากร ในโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ โดยให้ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ เข้ามา มีส่วนร่วมในกระบวนการทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นการร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันทำ ร่วมกัน รับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ด้วยกัน รวมทั้งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงการเรียนรู้ ระหว่างโรงเรียนและชุมชน มุ่งขยายการเรียนรู้สู่ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยในประเทศ

ลัดดา ศิลาน้อย (2530, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในวิชาสังคมศึกษาจากการสอน โดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน กับการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา” โดยแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มทดลอง 30 คน กลุ่มควบคุม 30 คน กลุ่มทดลองใช้การสอน โดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่า นักเรียน ที่เรียนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 เจตคติของนักเรียนที่เรียนจากการใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนสูงกว่านักเรียนที่เรียน ตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จิราภรณ์ จันทร์สุพรรณ (2529, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการของสิ่งแวดล้อมศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ระหว่างพุทธศักราช 2441 ถึง 2524” โดยศึกษาจากเอกสารหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า สิ่งแวดล้อมในหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาได้พัฒนาไปเฉพาะในกระบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ส่วนกระบวนการศึกษาในการแก้ปัญหา กระบวนการสร้างค่านิยม และให้เผชิญสภาพจริงนั้นยังไม่ได้มีการพัฒนาเลย ดังนั้นแนวโน้มของสิ่งแวดล้อมศึกษาในระบบโรงเรียน จึงมีลักษณะเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้รู้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมคืออะไร จะแก้ปัญหาได้อย่างไร แต่จะไม่มี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้มีการตัดสินใจและกระทำเพื่อเป็นการรักษาและส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามจุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะขาดการพัฒนาทักษะในการปฏิบัติ

อรพร ยามโสภา (2531, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร” โดยสอบถามจาก ผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการ หัวหน้ากลุ่มสร้างเสริม ประสพการณ์ชีวิตและครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมประสพการณ์ชีวิต ชั้นละ 1 คน รวมผู้ให้ข้อมูล โรงเรียนละ 8 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอนนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่ ได้จัดให้มีเอกสารหลักสูตรสำหรับกลุ่มสร้างเสริมประสพการณ์ชีวิตอย่างเพียงพอ ครูผู้สอน สอนร่วมกันจัดทำแผนการสอนย่อยและผลิตสื่อการสอน รวมทั้งมีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมศึกษาบางหน่วย ด้านการจัดปัจจัยที่เอื้อต่อการใช้หลักสูตร พบว่า โรงเรียนจัดเตรียม ครูเข้าสอน โดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถและความสนใจในการเพิ่มความรู้เกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมศึกษาแก่ครูผู้สอน โรงเรียนได้ส่งครูไปอบรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ที่หน่วยงานจัดขึ้นเกี่ยวกับสื่อการสอนใน โรงเรียนมีการสำรวจความต้องการและจัดให้ แต่ไม่ครบทุกประเภท การสอนปฏิบัติยังไม่มีการจัดห้องสอนให้ โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียน การสอนของครูพบว่า ครูมีการเตรียมการสอนทุกครั้งโดยการทำบันทึกการสอน วิธีการสอน ที่เลือกใช้หลายวิธี วิธีการบรรยายเป็นวิธีที่เลือกใช้มากที่สุด สื่อการสอนที่เลือกใช้มากที่สุด คือ แบบเรียนในการสอน มีการวัดผลการเรียนทุกครั้ง วิธีที่ใช้มากที่สุดคือ การทดสอบด้วยข้อเขียน ด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรประถมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ของหัวหน้ากลุ่มประสพการณ์และครูผู้สอน พบว่า มีความเข้าใจอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ปัญหา ที่พบเกี่ยวกับหลักสูตร คือ โรงเรียน ขาดเอกสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับครูศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติม และครูมีชั่วโมงสอนมาก ไม่มีเวลาผลิตสิ่งเพิ่มเติม โรงเรียนขาดสถานที่ที่จัด เป็นห้องปฏิบัติการ โดยเฉพาะ และสภาพแวดล้อมของ โรงเรียนไม่เอื้อต่อการใช้ทรัพยากร ในท้องถิ่นเป็นสื่อประกอบการสอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

สุชาดา จันทร์ทอง (2530, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการบริหารและความต้องการการนิเทศด้านสิ่งแวดล้อมทางสุขภาพ” พบว่า ครูผู้รับผิดชอบการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7 มีปัญหาการบริหารและความต้องการการนิเทศด้านสิ่งแวดล้อม ทางสุขภาพ ในด้านงบประมาณในการปรับปรุงแก้ไขและบำรุงรักษาเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อม การมีส่วนร่วมในการรักษาความสะอาดของบุคลากรในโรงเรียน และขาดครูผู้รับผิดชอบด้านจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่มีความรู้ความสามารถ ห้องพิเศษและอาคารประกอบ น้ำดื่ม น้ำใช้ การระบายน้ำเสีย ส้วมและที่ปัสสาวะ การจัดบรรยากาศเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตในโรงเรียนและการศึกษาอบรมและสัมมนาเรื่องการค้าเงินงานด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

โยธิน สุริพงษ์ (2533, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษายาทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตการศึกษา 9, 10 และ 11 “ผลการวิจัยพบว่า วิธีสอนที่ครูวิทยาศาสตร์และครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ใช้คือ การบรรยาย รองลงมาได้แก่ การอภิปราย การให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นและการให้นักเรียนแบ่งกลุ่มค้นคว้าทำรายงาน ส่วนด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่จัดนานๆ ครั้ง ในกรณีที่ปฏิบัติจะมีการจัดบอร์ดและป้ายนิเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนมาก

ขรรค์ชัย อินดี (2534, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี จากความคิดเห็นผู้บริหารโรงเรียน” ผลการวิจัยพบว่า สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่อยู่ในเชิงนิมาน ร้อยละ 70.60 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านลักษณะที่ตั้งและบริเวณ โรงเรียนอยู่ในเชิงนิมาน ร้อยละ 76.00 ด้านอาคารเรียนและอาคารประกอบอยู่ในเชิงนิมาน ร้อยละ 79.80 ด้านห้องเรียนและเครื่องใช้ในห้องเรียนอยู่ในเชิงนิมาน ร้อยละ 77.50 ด้านแสงสว่าง เสียง การระบายอยู่ในเชิงนิมาน ร้อยละ 69.90 ด้านสนามมีน้ำท่วมขัง ร้อยละ 45.90 และด้านสุขภาพ อยู่ในเชิงนิมาน ร้อยละ 71.90 และเมื่อเทียบกับตัวแปรที่ศึกษา พบว่า สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ตามตัวแปร ด้านที่ตั้ง ขนาดของโรงเรียน และระยะเวลา พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ฉนง แดงดี (2530, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา “สภาพและปัญหาการบริหารงานอาคารสถานที่ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดพิษณุโลก” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารอาคารสถานที่ที่เกี่ยวกับการได้มา การบำรุงรักษา การรื้อถอนอาคารผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาทุกขนาด ร้อยละ 52.84 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ควบคุมงานมากที่สุด แต่การควบคุมงานก่อสร้างที่ผู้ว่าจ้างควบคุมงานด้วยตนเองนั้นมีการปฏิบัติน้อยมากคือเพียงร้อยละ 4.97 ในด้านการบำรุงรักษาอาคารสถานที่ พบว่า มีการบำรุงรักษาและป้องกัน

โครงการลัทธพิสัยสินของโรงเรียน โดยให้ภารโรงเข้ามาพักอาศัยในบริเวณโรงเรียนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.54 การดูแลรักษาบริเวณ เป็นหน้าที่ของครูน้อยที่สุด ส่วนในด้านการรื้อถอนอาคารเรียน อาคารประกอบนั้น ผู้บริหารโรงเรียนทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับการรื้อถอนอาคารด้วยตนเอง แต่การรื้อถอนอาคารนั้นจะต้องใช้งบประมาณที่โรงเรียนจัดหามาใช้เองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.97

ณรงค์ สุทธิภักดี (2531, หน้า 115) ได้ศึกษา “การบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดนครราชสีมาตามทัศนะของผู้บริหาร โรงเรียนและครูอาจารย์” พบว่า การบริหารงานด้านที่เป็นจริงของผู้บริหารโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับสูง ได้แก่ การจัดให้มีการดูแลรักษาอาคารสถานที่ให้สะอาดเรียบร้อย อยู่เสมอ การจัดให้มีการรักษาความปลอดภัยของอาคารสถานที่ และการใช้อาคารสถานที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกนั้นอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

อรพันธ์ ประสิทธิ์รัตน์ (2533, หน้า 21) ได้ศึกษา “สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอน” พบว่า พฤติกรรมของครูผู้สอนมีผลอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในเรื่องนี้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป กรมการฝึกหัดครูได้เคยมีโครงการศึกษาสภาพแวดล้อมในห้องเรียน เป็นโครงการร่วมมือกันระหว่างประเทศที่เป็นสมาชิกของ ไออีเอ ซึ่งเป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมในห้องเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครู การวิจัยนี้เน้นในเรื่องพฤติกรรมการสอน วิธีการสอน การตั้งคำถาม การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เมื่อศึกษาเสร็จสิ้นแล้ว ทำให้ได้แบบสังเกตมาตรฐานที่จะนำไปใช้ต่อไป จึงสรุปได้ว่าพฤติกรรมของครูในห้องเรียนเป็นเรื่องสำคัญและส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

อนันต์ นามตันทอง (2534, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บรรยากาศในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ” ผลการวิจัยพบว่า บรรยากาศในด้านกายภาพทั้งโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ มีระดับการปฏิบัติในเรื่องการสร้างสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของโรงเรียน เพื่อเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจเป็นลำดับสูง บรรยากาศในด้านการจัดกิจกรรมทางวิชาการ มีการให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดตกแต่งและดูแลรักษาห้องเรียน บรรยากาศด้านบริหาร พบว่า โรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลางมีระดับการปฏิบัติในเรื่องการประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาให้ภูมิคุ้มกันโรคแก่นักเรียนอย่างทั่วถึงเป็นลำดับสูง

จิราพร จำปาอ่อน (2538, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา “ปัญหาการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการศึกษาในจังหวัดเลย” ซึ่งการวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาและรวบรวมข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา

ของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย กลุ่มตัวอย่างเป็นครูผู้สอนประจำกลุ่มประสบการณ์ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองเลย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลจากการศึกษาพบว่า โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย ส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับการบริหารสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน และส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาของนักเรียน ซึ่งพบว่า มีปัญหาในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับน้อย ครูผู้สอนส่วนใหญ่ได้แก้ไขปัญหที่ประสบและพึงพอใจในผลการแก้ไขปัญหา สำหรับข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของโรงเรียนในสังกัด ตลอดจนควรจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมและพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนในด้านสิ่งแวดล้อมให้มากกว่าปัจจุบัน

เจริญ งานไว (2538, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น” พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์เห็นว่าในภาพรวมแล้ว การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านวิชาการ และด้านการบริหารจัดการ ส่วนการปฏิบัติที่อยู่ในระดับปานกลาง คือ การให้ความช่วยเหลือจากชุมชน การออกเยี่ยมพบปะผู้ปกครองนักเรียนที่นักเรียนมีปัญหาและไม่มีปัญหา ตลอดทั้งการจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ผลงานทางวิชาการและสันทนการกับชุมชน

อุดมศักดิ์ มุนิกานนท์ (2540, หน้า 6-63) ได้ประเมินโครงการเรื่องการพัฒนาบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนแม่จันทร์วิทยาคม จังหวัดเชียงราย ปีการศึกษา 2538-2539 โดยประเมินความคิดเห็นก่อนและหลังการดำเนินการพัฒนาตามทัศนะของครู ลูกจ้างประจำ และนักเรียน เห็นว่าก่อนการดำเนินงานมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง แต่ภายหลังดำเนินงานโครงการแล้วมีการพัฒนาอยู่ในระดับมาก แต่ครูและลูกจ้างประจำเห็นว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับการตกแต่งพื้นที่โรงเรียนได้สวยงามอยู่ในระดับมากที่สุดสำหรับนักเรียนเห็นว่า การจัดห้องเรียนให้มีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย มีแสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทสะดวก ตกแต่งสวยงามและเอื้อต่อการเรียนการสอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด

ชาตรี แก้วมา (2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา “การศึกษาปัญหาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนคร” ผลการวิจัยพบว่า

1) ฝ่ายบริหารโดยส่วนรวม ฝ่ายบริหารในโรงเรียนขนาดกลางและฝ่ายบริหารในโรงเรียนขนาดเล็ก การศึกษาปัญหาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

มัธยมศึกษา โดยภาพรวมและเป็นรายด้านทั้ง 10 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง แต่ฝ่ายบริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหาโดยภาพรวมและรายด้าน 9 ด้าน อยู่ในระดับมากและมีปัญหาเฉพาะด้าน การบริหารบริเวณโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง

2) ฝ่ายบริหารในโรงเรียนขนาดต่างกันมีปัญหาการบริหารอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมและเป็นรายด้าน 8 ด้าน ไม่แตกต่างกัน แต่มีปัญหาอีก 2 ด้าน ที่เหลือแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยฝ่ายบริหารโรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหาด้านการบริหารอาคาร โรงฝึกงานและด้านการบริหารอาคารหอประชุมมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กและผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่ มีปัญหาด้านการบริหารด้านอาคารหอประชุมมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนขนาดกลาง

นัฐญาพร คุชฎี (2545, บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษา “สภาพการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ประถมศึกษาสังกัด สปจ. สระแก้ว” พบว่า สภาพการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัด สปจ. สระแก้ว โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2.4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

วอลโคซซ์ (Walkorz, 1972, p. 35) ได้สำรวจโครงการสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาในโรงเรียนชั้นประถมศึกษา 14 โรงเรียน ในมลรัฐอิลลินอยส์ โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารและครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง พบว่า วิธีการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมควรใช้สื่อหลายชนิด และศึกษานอกสถานที่ หลักสูตรควรเน้นการแก้ปัญหาเป็นสำคัญ

เบอร์เซทท์ (Burchett, 1972, p. 32) ได้ศึกษาเจตคติเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กชั้นประถมศึกษาในระดับ 4, 5, 6 พบว่า นักเรียนมีเจตคติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในทิศทางบวก และมีความเห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมในอนาคตจะรุนแรงมากกว่าในปัจจุบัน สิ่งที่มีอิทธิพลต่อเจตคติของนักเรียนคือ การสอนของครู การจัดกิจกรรมในชั้นเรียนและสิ่งเร้าภายนอก เช่น ภาพยนตร์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลถึงเจตคติของนักเรียน คือ การได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ชวาบ (Schwaab, 1976, p. 36) ได้ศึกษาเรื่องผลการสอนด้วยวิธีต่างๆ ที่ใช้ในปัจจุบันในการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ตามทัศนของผู้สอนในโรงเรียนรัฐบาล และศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยมลรัฐอิลลินอยส์ ผลการวิจัยพบว่า ครูในโรงเรียนรัฐบาลเห็นว่าวิธีการสอนที่ให้ผลดีที่สูงสุด ได้แก่ วิธีการสอนที่เน้นให้นักเรียนปฏิบัติมีส่วนร่วมในกิจกรรม ครูมักใช้วิธีสอนที่ตนเองประเมินว่าได้ผลน้อย ครูส่วนใหญ่ไม่ค่อยใช้วิธีการสอนแบบใหม่ เช่น เกมสถานการณ์ จำลองทัศนศึกษา การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อม

เป็นวิธีการสอนที่นิยมใช้ในหมู่นักการศึกษาทางด้านสิ่งแวดล้อมวิธีการสอนแบบเชิงวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆ มาบรรยาย ครูเห็นว่าได้ผลดีแต่พบว่า ครูยังใช้วิธีการสอนนี้น้อยมาก

แอนดรู (Andrews, 1987, p. 39) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธิพิสัยจิตพิสัยและทักษะพิสัยที่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม โดยให้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 58 คน เป็นนักเรียนชาย 25 คน นักเรียนหญิง 33 คน และใช้เครื่องมือวัดเจตคติและความรู้ที่เกี่ยวกับความคิดรวบยอดในวิชานิวส์นิวทรี และแบบสอบถามเกี่ยวกับประสบการณ์นอกห้องเรียน ผลปรากฏว่า กิจกรรมกับสิ่งแวดล้อมศึกษามีความสัมพันธ์กับเจตคติที่มีต่อกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ดังนี้

- 1) นักเรียนมีเจตคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในทางบวก
- 2) ความคิดรวบยอดกับเจตคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมกับการอนุรักษ์อยู่ในเกณฑ์สูง
- 3) ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อเจตคติของนักเรียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การสอนของครู การจัดกิจกรรมในชั้นเรียน และสิ่งเร้าภายนอก รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม
- 4) ความรู้และเจตคติทางด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์มีความสัมพันธ์กัน
- 5) เด็กในเมืองและเด็กนอกเมืองมีเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติไม่แตกต่างกัน
- 6) แหล่งความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากในห้องเรียนแล้วยังได้จากสื่อประเภทต่างๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ การทัศนศึกษา การบรรยาย การอภิปราย การจัดนิทรรศการ และเอกสารเผยแพร่

2.5 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาขอบข่ายและภารกิจการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยศึกษาในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 2 จากผู้บริหารสถานศึกษา และครูที่รับผิดชอบสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปอย่างสมบูรณ์แบบ เป็นรูปธรรมมากที่สุด เป็นการปฏิรูปการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา โดยมีการพัฒนาสถานศึกษาทั้งระบบ จำแนกออกเป็น 4 ส่วน (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ, 2544, หน้า 9-10) คือ

2.5.1 ด้านการบริหารจัดการ ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบริหารงานด้านการบริหารจัดการ โดยพัฒนางานทุกงานในโรงเรียน สนับสนุนการจัดสิ่งแวดล้อม บุคลากรทางการศึกษา

ทุกฝ่ายและชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ ให้หลากหลายอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

2.5.2 ด้านการบริหารกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน บริหารงาน ด้านการบริหารกิจกรรมการเรียนการสอน โดยบุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการสร้างความตระหนัก ปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เรียน

2.5.3 ด้านการบริหารกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน บริหารงาน ด้านการบริหารกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และปฏิบัติจริง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว ชุมชน เน้นผู้เรียนมีอิสระในการทำงานและตระหนักถึงความรับผิดชอบ ครู ผู้เรียนมีความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน

2.5.4 ด้านการบริหารกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน บริหารงานด้านกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์โดยโรงเรียนจะต้องสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ให้ชุมชนมีความศรัทธาต่อโรงเรียน โดยให้ได้ “ใจของชุมชน” เพื่อดึงศักยภาพชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดกิจกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาให้ชุมชนเข้าใจ ศรัทธา มองเห็นความสำคัญพร้อมที่จะให้การสนับสนุนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม